

KORTEBALKSTEMPELS

Samengesteld door Cees Janssen, Nederlandse Academie voor Filatelie

Bijgewerkt tot en met 29 oktober 2024

Voorwoord

In 2004 is een aanvang gemaakt met het samenstellen van een inventarisatie van de typenraderstempels van Nederland. De inventarisatie was ingedeeld conform de volgorde in de stempelboeken van het toenmalige Museum voor Communicatie en de daar aanwezige kopieën van de stempelkaarten. De oorspronkelijke stempelkaarten zijn niet meer aanwezig. Alle verstrekte typenraderstempels die afgedrukt waren op tijdsvolgorde zijn in de inventarisatie opgenomen.

Op verzoek van diverse stempelverzamelaars is een splitsing aangebracht in de inventarisatie, bestaande uit drie delen: Inventarisatie langebalkstempels, kortebalkstempels en openbalkstempels.

Inleiding

Bij de inventarisatie van de gegevens met betrekking tot de typenraderstempels bleek, dat een aantal stempelkaarten niet meer was op te leveren. De belangrijkste redenen waren:

- Opheffing van het betreffende kantoor waarna de stempelkaart was vernietigd;
- Bij het kopiëren van de originele stempelkaarten (de originele stempelkaarten zijn onvindbaar en waarschijnlijk vernietigd) is de achterzijde van de kaart niet gekopieerd;
- Bij de afdruk op de stempelkaart is niet vermeld wanneer het stempel is terugontvangen;
- Gegevens van na 1979 zijn niet bekend. De administratie van de handdagtekeningstempels te Den Haag is eind 1979 overgebracht naar de toenmalige postdistricten. De gegevens van de postdistricten zijn niet meer op te leveren.

Aan de hand van afdrukken van de stempels waarvan gegevens ontbreken wordt nagegaan welke datum de vroegste is dan wel de laatste van gebruik.

Einddata na 1979 zijn alle onbekend. Tot eind 1979 werd de bestelling, de toezending naar de postkantoren en de registratie van de stempels vanuit een centraal punt in Nederland uitgevoerd door de afdeling Postexploitatie PE. Maar in september en oktober 1979 werd dit gedecentraliseerd naar de 12 toenmalige postdistricten. Bij de opheffing daarvan is de administratie verloren gegaan.

Verzoek

Graag verzoeken wij verzamelaars van afdrukken van de stempels die in onderstaande lijst zijn opgenomen, hun gegevens te controleren en vroegere dan wel latere data van gebruik of ontbrekende data te melden voor opname in dit overzicht. Ook meldingen met betrekking tot het ombouwen van stempels zijn zeer welkom. Daarbij wordt gevraagd om een scan in jpg-formaat van minimaal 300 dpi.

Tijdvak

Na een aantal proeven in de periode 1906-1914 met verschillende typen kortebalkstempels werden in 1914 de eerste exemplaren van het definitieve model door De Munt in productie genomen en aan de kantoren uitgereikt. De gebruiksperiode van de kortebalkstempels loopt door tot in 1969. In dat jaar werd het overgrote deel van de stempels vervangen door cilinderbalkstempels. Op een handjevol kantoren werd het kortebalkstempel tot in de jaren '70 door gebruikt (Rijkstelegraafkantoor Dordrecht). Het kortebalkstempel BUSSUM 2 was zelfs in de jaren '80 nog in gebruik. De productie van kortebalkstempels was al gestopt in 1954, toen De Munt overging op het vervaardigen van de openbalkstempels.

Een uitzondering op het bovenstaande vormen de **trajectstempels**, waarvan de eerste exemplaren al in **september 1908** werden afgeleverd. Op dat moment waren Arabische maandcijfers nog in zwang; later opgeleverde stempels zijn voorzien van Romeinse maandkarakters.

Alle kortebalkstempels (op enkele proeven na) zijn vervaardigd bij De Munt.

Gebruikte verkortingen

Alle in dit deel gebruikte coderingen voor de getoonde stempels beginnen met de letters KB, die - uiteraard - staan voor *kortebalk*. Hierachter staan nog twee letters, waarbij dit de voorkomende combinaties zijn:

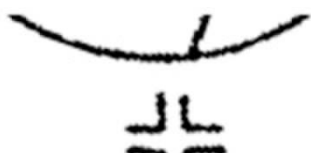
BK Bijpostkantoor

GD	Girodienst
IN	In -en Uitklaring
PA	Postagentschap
PK	Postkantoor
PL	Plattelandskantoor
PP	Pakketpostdienst
PR	Proefstempels
PS	Postagent schepen
PT	PTT-Diensten
RE	Poste Restante
RP	Rijkspostspaarbank
RS	Ressort
ST	Stationspostkantoor
TF	Telegraafdienst
TR	Trajectstempels
VP	Veldpostkantoor
VZ	Rijksverzekeringsbank /loket pensioenbetaling

Stempels met kortere plaatsnamen - kruizen

Bij kortere plaatsnamen werden door De Munt kruizen aangebracht in dat deel tussen binnen- en buitencirkel waar zich geen letters bevonden. Dit om te voorkomen, dat de 'blanco' segmenten snel zouden vollopen met stempelinkt, waardoor vuile afdrukken zouden ontstaan.

Deze kruizen staan doorgaans haaks op de cirkels van het stempel. Maar het komt ook met enige regelmaat voor dat de kruizen 'gedraaid' staan, een-kwart verder gedraaid. In uitzonderlijke gevallen zijn door De Munt sterren in plaats van kruizen aangebracht.

kruizen recht kruizen gedraaid

12- en 24-uurs karakters

De eerst uitgereikte kortebalkstempels (1916) hadden in het laatste vakje van de balk een uuraanduiding (1-12) aangevuld met de letters V en N, waarbij de V voor *voormiddag* stond en N voor *namiddag*. Op 2 december 1915 wordt in PTT Dienstorder B.468 aangekondigd dat de nieuwe kortebalkstempels voortaan zullen worden geleverd met 24-uurs-karakters, waarbij de V/N uiteraard verviel. Ook werden al in gebruik zijnde stempels, veelal op verzoek, op deze wijze omgebouwd. Er zijn ook enkele gevallen bekend, waarbij geen uurkarakters meer werden gewenst en op deze plek jaarkarakters werden aangebracht, meestal met toevoeging van een kruis of ster tussen de cirkels op de plaats waar voordien het jaartal had gestaan.

Stempels waarvan de datum van ombouw (alsmede terug levering en her-ingebruikname) onbekend is krijgen slechts één nummer. De kans dat deze data ooit nog boven water komen is nihil, hooguit bij benadering. Stempels waarvan deze data wel bekend zijn, zijn uitgesplitst en hebben een eigen nummer.

Noordoostpolder (N.O.P.)

Mededeelingen No. L I van 16 december 1942: Den 19den October 1942 zijn te De Voorst, Kadoelen, Marknesse en den 12den November te Marknesse-Zuid poststations zonder bestelling gevestigd, die ressorteeren onder het postkantoor te Zwartsluis. Den 1sten November j.l. zijn te Ramspol, Zwartemeer, Ens en Schokland poststations zonder bestelling gevestigd, die ressorteeren onder het postkantoor te Kampen.

In het Nederlandsch Maandblad voor Philatelie van februari 1943 is de volgende toelichting opgenomen: *De nieuwe poststations zijn gelegen in den Noord-Oost Polder, een gedeelte der voormalige Zuiderzee. Wij vernamen, dat de kok-beheerders van de verschillende kampen zijn aangesteld als stationhouder P.T.T. De brieven en andere poststukken worden echter niet door hen afgestempeld; dit geschiedt nog steeds door het kantoor in verbinding, b.v. Kampen. De door de arbeiders der Zuiderzeewerken aangeboden postwissels en aangeteekenden stukken worden direct bij*

aanbieding door den stationhouder ingeschreven waarvoor reçu verstrekt wordt. De brievenpost wordt door een besteller per motorrijwiel gebracht en gehaald, de aangenomen postpakketten worden in een verzegelde postzak door een expediteur medegenomen.

De stationhouders hebben nog geen dagtekeningstempel te hunner beschikking. Wel een kantoor-naamstempel, groter dan de meeste tot nu toe verstrekte kantoor-naamstempels.

Vermelding provincienaam in het stempel

Het beleid van de Posterijen bij het vermelden van de provincienaam in het stempel is nogal ondoordringend. Soms wordt de provincieverkorting wel aangebracht en vervolgens weer niet of andersom. Het stempel Oosterhout 3 heeft bijvoorbeeld geen provincieaanduiding, terwijl dit stempel is bedoeld voor het Noord-Brabantse Oosterhout, en er daarnaast in Gelderland een plaats met diezelfde naam bestaat. Ook de aanduidingen *Den Burg (Texel)* en *Den Hoorn (Texel)* tegenover *De Cocksdorp (N.H.)* en *De Waal (N.H.)* roepen vragen op. Ook werd soms de naam van de gemeente waartoe een plaats behoorde in het stempel vermeld (*Driewegen, gemeente Biervliet*) of een streeknaam (*Driewegen, Zuid-Beveland en Driel, Overbetuwe*).

De provincieverkorting die voor Groningen werd gehanteerd was *Gn*, waarvan slechts eenmaal is afge- weken - uiteraard abusievelijk - en wel bij **Meeden** met *Gr*.

Vermiste stempels

Af en toe raakte een stempel vermist. In veel gevallen is het stempel 'gewoon zoekgeraakt', maar er zullen zeker ook vermissingen zijn, waarbij sprake is van ontvreemding of diefstal, veelal met kwade bedoelingen. In een enkel geval werd een nieuw stempel besteld met hetzelfde volgnummer, omdat er geen aanwijzingen waren van ontvreemding. Om verzamelaars en handelaren over de vermiste stem- pels te informeren volgt hierna een lijst van de betreffende exemplaren kortebalkstempels met de datum van vermissing. Verloren gegane of in het ongereede geraakte stempels tijdens de Tweede Wereldoorlog en tijdens de Watersnoodramp zijn hier niet in opgenomen.

AMSTERDAM 2 (24-uurkarakters)	1968-06-06	LEIDEN-MARESINGEL 1	1963-03-??
AMSTERDAM-HEMONIJSTRAAT 6	1969-08-07	MAASTRICHT 9	1949-07-01
AMSTERDAM-POSTJESWEG 1	1928	MAASTRICHT 10	1949-05-27
AMSTERDAM-ZUID 1	1941-10-23	MIDDELBURG-STATION 1	1944-02-??
AMSTERDAM-ZUID 5	1844-03-02	NIJMEGEN 2	1940-??-??
ANDELST (Gld.) 2	1969-03-07	NIJMEGEN-GROENESTRAAT 2	1944-02-21
ARNHEM 11	1969-05-30	NIJMEGEN R.P.S.B. 2	1932-02-??
ARNHEM 18	1969-03-17	ROTTERDAM-WEST 6	1948-05-07
ARNHEM-JOHAN DE WITTLAAN 1	1945	<i>Direct daarna is een identiek stempel nageleverd</i>	
BORGER (zonder nummer)	1924-02-12	ROTTERDAM-KRALINGSCHEVEER 1	<i>werd op 28 augustus 1969 ontvreemd, maar op 2 oktober terug- gevonden.</i>
DRIEL (OVERBETUWE) 2	1969-03-07	SCHEVENINGEN-STEVINSTRAAT 3	1957-12-17
'sGRAVENHAGE 36	1940-10-21	SITTARD-OVERHOVEN 1	1969-04-25
'sGRAVENHAGE 38	1969-11-27	TILBURG 7	1944-??-??
'sGRAVENHAGE-OOST 4	1959-12-	WAGENINGEN ★ ★ 1	1969-05-20
RIJKSTELEGRAAF 'sGRAVENHAGE 1	> 1917	WNSCHOTEN 1	> 1939
GRONINGEN 23	1948-04-20	WAGENINGEN ★ ★ 1	1969-05-20
HEMMEN (Gld.) 1	1944-01-02	ZETTEN (GLD) 2	1969-03-07
HENGELO (Ov.) 6	1949-05-25	ZUTPHEN 4	1956-12-07
HILVERSUM 14	1956-10-22		
LEIDEN 9	1969-03-31		

Vestiging en opheffing

Toegevoegd zijn met name bij de bijpostkantoren en (stads)postagentschappen, voor zover bekend, de data van vestiging en eventuele opheffing van de betreffende vestigingen. Met deze gegevens is het eenvoudiger te bepalen hoe lang een stempel in gebruik is geweest.

Dankwoord

Met bijzondere dank aan het toenmalige Museum voor Communicatie voor het gebruik van de stempel- boeken en stempelkaarten van De Munt en het Staatsbedrijf der PTT met afdrucken van de stempels. Verder dank aan Ad van Mierlo, Ot Louw (†), Guus Franssen (Gune), Patrick Struijk en Michel Weide- mann die ons vele laatste data van gebruik hebben doorgegeven. De vroegst en laatst bekende data zijn naast de gegevens uit de stempelboeken en uit de collectie van de auteur tevens beschikbaar ge- steld door enkele verzamelaars.

Copyright © 2024

De gegevens betreffende de vroegst en laatst bekende datum van gebruik in deze inventarisatie mogen uitsluitend voor privédoeleinden worden gebruikt.

Duplicatie of heruitgave van de in deze inventarisatie aanwezige gegevens - geheel of gedeeltelijk - is verboden zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur (Cees Janssen). Het copyright is uitdrukkelijk ook van toepassing op het gehanteerde nummersysteem.